

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**
Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001
тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83
E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,
themis@minjust.gov.ua,
Web: <http://www.minjust.gov.ua>,
код згідно з ЄДРПОУ 00015622

Валентину Хвещуку

foi+request-132222-
4fe0c3cb@dostup.org.ua

Щодо розгляду звернення

Міністерство юстиції України розглянуло Ваше звернення від 05 серпня 2024 року щодо правових статусів «людина», «громадянин України», «фізична особа» та повідомляє таке.

Щодо правових статусів «людина», «громадянин України», «фізична особа»

Статтею 3 Конституції України регламентовано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Конституційний Суд України в своєму Рішенні від 08 червня 2022 року № 3-р(П)/2022 зазначає, що «із статті 3 Конституції України випливає обов'язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов'язок покладено на всіх суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності».

Під правовим статусом людини розуміються загальні, базові засади, за допомогою яких у Конституції та законах України визначаються основні права, свободи й обов'язки людини; гарантії їх здійснення, тобто можливість мати, володіти, користуватися і розпоряджатися економічними, політичними, соціальними та культурними цінностями й благами.

Статус людини не присвоюється публічною владою, а належить людині від народження і реалізується через суб'єктивні права, які мають природно-правовий характер, а тому є невід'ємними. Таким чином, зазначений статус неможливо наділити чи позбавити органами державної влади.

Як правило, закони України чи інші нормативно-правові акти в залежності від предмету правового регулювання містять визначення термінів, які застосовуються для цілей відповідного акту чи певної сфери правовідносин.

ЛЕЛ АЖВІД
Міністерство юстиції України
№ 111 237/7 -8-5322/7.1.4 від 07.08.2024
Підписувач: Бавчук Олександр Анатолійович
Сертифікат 2822671052944F87040000931754050018E96BC1
Дієвий з 12.08.2023 16:31:31 по 12.08.2024 16:31:31

Наприклад, термін «*фізична особа*» вживається у цивільному законодавстві стосовно людини як суб'єкта цивільних прав та обов'язків. Про це свідчать положення Цивільного кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 16 січня 2003 року та набутого чинності 01 січня 2004 року (далі – ЦК).

Так, згідно з частиною першою статті 2 та статті 24 ЦК учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, *а людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою.*

Правовий статус фізичної особи визначається обсягом її цивільних прав та обов'язків.

Відповідно до статті 25 ЦК здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи.

Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини.

У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку.

Цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті.

Статтею 26 ЦК визначено, що усі фізичні особи є рівними у здатності мати цивільні права та обов'язки.

Фізична особа має усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України та цим Кодексом. Фізична особа здатна мати усі майнові права, що встановлені цим Кодексом, іншим законом. Фізична особа здатна мати інші цивільні права, що не встановлені Конституцією України, цим Кодексом, іншим законом, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства. Фізична особа здатна мати обов'язки як учасник цивільних відносин.

Відповідно до статті 30 ЦК цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними.

Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється цим Кодексом і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом.

Правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, порядок оскарження рішень з питань громадянства, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб визначає Закон України «Про громадянство України», в статті 1 якого наведено визначення низки термінів, зокрема: *особа – фізична особа; громадянин України – особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України, громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках; іноземець – особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або*

держав; *особа без громадянства* – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Враховуючи викладене, під терміном «фізична особа» маються на увазі громадянин України, іноземець, особа без громадянства. Тобто, фізична особа – це будь-яка людина, яка виступає в ролі суб'єкта правових відносин. Іншими словами, фізична особа – це суб'єкт правових відносин, що представляє собою одну конкретну людину. У цьому полягає головна відмінність від юридичної особи, яка представляє собою колективне утворення.

Як приклади також можна навести такі положення актів: пункт 7 частини першої статті 4 Митного кодексу України (*громадяни – фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства*); пункт 8 частини першої статті 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» (*особа – фізична особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, яка перебуває в Україні на законних підставах)*), у тому числі фізична особа – підприємець, громадське об'єднання, що не має статусу юридичної особи, юридична особа, створена згідно із законом, законодавством іноземної держави або на підставі міжнародних договорів України); абзаци шостий-восьмий статті 1 Закону України «Про перевезення небезпечних вантажів» (відправник небезпечного вантажу – зазначена в перевізних документах юридична (резидент і нерезидент) або *фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства)*, яка підготує та подає цей вантаж для перевезення; перевізник небезпечного вантажу – юридична (резидент і нерезидент) або *фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства)*, яка здійснює перевезення небезпечного вантажу; одержувач небезпечного вантажу – зазначена в перевізних документах юридична (резидент і нерезидент) або *фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства)*, яка одержує небезпечний вантаж від перевізника) тощо.

Отже, термін «фізична особа» використовується в багатьох нормативно-правових актах для позначення «громадян України, іноземців та осіб без громадянства» (таким чином вказану громіздку конструкцію замінюють спрощеною, щоб не перевантажувати текст акта), що забезпечує такі принципи нормопроєктувальної техніки, як лаконічність, доступність мови, що полягає в оптимальній заміні складних конструкцій простими, уніфікації термінології, простоті викладу норм, доступності їх для розуміння, або для розмежування фізичних і юридичних осіб.

Щодо статусу «громадянин України» також інформуємо, що стаття 3 Закону України «Про громадянство України» визначає коло осіб, які вважаються громадянами України.

Так, громадянами України є:

1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України;

2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця

проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» (13 листопада 1991 року) проживали в Україні і не були громадянами інших держав;

3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 року і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року органами внутрішніх справ України внесено напис «громадянин України», та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну і на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України;

4) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Особи, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, є громадянами України з 24 серпня 1991 року, зазначені у пункті 2, – з 13 листопада 1991 року, а у пункті 3, – з моменту внесення відмітки про громадянство України.

Разом з тим звертаємо увагу, що відповідно до статті 68 Конституції України *кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України*, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

У контексті питань правосуб'єктності людини, громадянина України зазначаємо, що статтею 16 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачено, що «кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності».

Зазначене положення також декларується в статті 6 Загальної декларації прав людини, прийнятої Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №217А(III) від 10 грудня 1948 року.

Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Резолюцію №40/144 від 13 грудня 1985 року, якою проголошено Декларацію прав людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають, у якій зазначено, що Загальна декларація прав людини далі проголошує, що кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності, що всі люди рівні перед законом і мають право без будь-якої різниці на рівний захист закону і що всі люди мають право на рівний захист від будь-якої дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від будь-якого підбурювання до такої дискримінації.

Розділ II Конституції України визначає права, свободи і обов'язки людини і громадянина. Вказаний розділ використовує конструкції «людина», «кожен має право», «кожному гарантується», що вказує, на нашу думку, на визнання відповідних прав і свобод за будь-якою людиною, що знаходиться на території України незалежно від того, чи вона є громадянином України, іноземцем або особою без громадянства.

Водночас Конституцією України визначені права, які належать лише громадянам України (до прикладу, статті 25, 33, 36).

Також Конституцією України визначені обов'язки людини та обов'язки, які стосуються лише громадян України.

Наприклад, кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки. Кожен зобов'язаний сплачувати

податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (статті 66-68 Конституції України).

Водночас відповідно до статті 65 Основного Закону захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Крім того, статтею 92 Конституції України визначено коло питань, які визначаються чи встановлюються виключно законами України. Так, відповідно до пунктів 1, 2 частини першої цієї статті виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства.

Таким чином, права та обов'язки людини, громадянина України, іноземця, особи без громадянства визначаються значною кількістю законів України у різних сферах правовідносин.

Щодо надання відповіді на запитання: «Чи мають право юридичні та фізичні особи зобов'язати людину виконувати їх умови без добровільного договору з боку людини?»

Викладена у Вашому зверненні конструкція запитання не дозволяє чітко і однозначно зрозуміти суть порушених питань та проблему, яка потребує вирішення, що є перешкодою для належного його розгляду.

Зауважуємо, що правильні юридичні відповіді на абстрактні питання можуть призводити до хибних висновків та негативних наслідків у конкретній юридичній ситуації.

Водночас вважаємо за необхідне зазначити, що частиною першою статті 509 ЦК передбачено, що зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків визначає стаття 11 ЦК, згідно з частиною другою якої підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є: договори та інші правочини; створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; інші юридичні факти.

Частинами третьою – шостою статті 11 ЦК визначається, що цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки виникають безпосередньо з актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

Керуючись положеннями частини другої статті 6 та частини другої статті 19 Конституції України, пункту 3 статті 7 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», підпунктів 32, 33 пункту 4 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228, Міністерство юстиції України відповідно до покладених на нього завдань надає роз'яснення, організовує розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Міністерства, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства, а також стосовно актів, які ним видаються.

При цьому повідомляємо, що листи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади не є нормативно-правовими актами, вони лише мають інформаційний характер і не встановлюють правових норм.

Заступник Міністра

Олександр БАНЧУК

Світлана Тищенко 271 15 50

Персональні дані, вказані Вами у зверненні, захищаються та обробляються Міністерством юстиції України відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» з метою розгляду Вашого звернення згідно із законодавством.